

Katsaus lääketieteen terminologian kehitykseen

Reijo Pitkäranta, FT, dosentti,
Helsingin yliopisto

Historiallisista syistä johtuen lääketieteellinen ammattiterminologia pohjautuu lähes yksinomaan (n. 93%) antiikin kreikan ja latinan kieliin. Kreikan osuus sanastosta on n. 46%, latinan hieman enemmän eli n. 47%. Mukana on ikivanhoja yleiskielen sanoja, joita käytetään lääketieteellisessä erikoismerkityksessä, esim. kreik. *ophthalmos* (silmä) ja lat. *manus* (käsi). Lääketieteellisissä kongresseissa on sovittu periaatteesta, jonka mukaan anatomisissa nimityksissä käytetään latinaa (esim. *cor* 'sydän'), kun taas kliininen terminologia on kreikkaa ja koostuu usein tälle kielelle tyypillisistä yhdyssanoista (esim. *cardiologia* 'sydäntautioppi').

Monet vielä nykyään käytössä olevat termit, kuten *astma*, *epidemia* ja *kooma*, ovat peräisin lääketieteen isäksi sanotulta Hippokrateelta (n. 460-377 eKr.). Toinen antiikin suuri lääkäri Galenos (129-216) käytti ensimmäisen kerran sanaa *hemicrania*, josta tulee 'migreeni'. Latina alkoi kehittyä lääketieteen toiseksi kieleksi roomalaisen Cornelius Celsuksen (1. vs. jKr) ansiosta, joka korvasi monet kreikan ammattitermit omakielisillä ilmauksilla: niinpä Hippokrateen sanan *mys* (lihas; oik. 'hiiri') tilalle hän otti substantiivin *musculus* (oik. 'pieni hiiri', vrt. 'muskeli').

Varhaiskeskiajalla antiikin lääketieteen perintö oli arabialaisten varassa, mistä johtuu joidenkin arabiankielisten sanojen leviäminen länsimaille (esim. *alkoholi*). Keskiaikainen käsitys tähtien vaikutuksesta kuunalaiseen maailmaan heijastuu uudistermissä *influentia* (influessa). Uudella ajalla lääketieteellinen terminologia lisääntyi nopeasti tieteellisen

tutkimuksen ja tähän liittyvien uusien keksintöjen ansiosta. Uusien asioiden nimeämiseen saatettiin käyttää vanhoja kreikan ja latinan sanoja uudessa merkityksessä: *bakteeri*, joka tarkoitti antiikin kreikassa 'kerjuusauvaa', sai 1838 merkityksen 'sauvanmuotoinen pieneliö'. Vastaavasti latinan *virus* (myrkky) siirtyi 1889 merkitsemään bakteereita pienempää taudinaiheuttajaa. Monia neologismeja muodostettiin yhdistelemällä kreikan ja latinan sanaelementtejä uudella tavalla: esim. vuonna 1816 keksitty lääkärin kuuntelulaite sai nimen *stetoskooppi* (kreik. *stethos* 'rinta' + *skopein* 'katsella').

Hyvän käsityksen erilaisten yhdysosien yhdistelemisestä ja sekoittamisesta saa tarkastelemalla pisintä tunnettua lääketieteen latinan termiä: kyseessä on 1935 muodostettu 46-kirjaiminen

pneumonoultramicroscopicosilicovolcanoconiosis. Diagnoosia kirjoittava lääkäri voi siis kuvailla tuon vaivan yhdellä ainoalla sanalla, jonka suomentaminen vaatii kuitenkin varsin monisanaista ilmausta: "Pöykeuhko, joka on aiheutunut tavalliselle mikroskoopille näkymättömän tulivuorentuhkan hengittämisestä". Itse asia tuli hyvinkin ajankohtaiseksi Islannin Eyjafllajökull-tulivuoren purkauksen yhteydessä huhtikuussa 2010.